

Roman F. Michelko (eds.):

**SLOVENSKO V ROKU 2001
(Súhrnná správa). Zborník politologic-
kého odboru Matice slovenskej.**

Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej,
2002, 318 strán

Po vydávaní „súhrnných správ“ Inštitútom pre verejnú otázku (IVO) so sídlom v Bratislave prišla s prvým svojim zborníkom s podtitulom „súhrnná správa“ Matica slovenská so sídlom v Martine. Kým IVO vydáva svoje správy koncom analyzovaného kalendárneho roka, čiže tak trochu predčasne, matičný zborník vyšiel až začiatkom októbra 2002.

Obidve „súhrnné správy“ majú spoločné nielen ambíciu byť komplexným obrazom diania na Slovensku v sledovanom období, ale aj, viac prakticky, autorský kolektív zložený prevažne z bratislavčanov. Práve zloženie autorského kolektívu „matičnej“ súhrnnej správy bolo kritizované niektorými slovenskými médiami, napríklad dennikom Sme. Domnievame sa však, že nie osoby, ale keď už, tak obsah správy je potrebné kritizovať.

Najprv si ozrejmime štruktúru recenzovanej práce. Zborník má podľa obsahu 18 kapitol a dva krátke príhovory (v skutočnosti je kapitol 19, lebo jedna spoločná kapitola v obsahu je neskôr v knihe rozčlenená na dve samostatné kapitoly). Aby zborník naplnil svoju ambíciu „zmapovať a zhodnotiť stav jednotlivých oblastí života“, musel by zahŕňať aspoň kapitoly o ekonomike (privatizácia nie je celá ekonomika) a o sociálnej sfére. Aj zdravotníctvo a životné prostredie, prípadne spolu s poľnohospodárstvom, by patrili do súhrnného obrazu života spoločnosti.

Súčasnú delenie zborníka je nasledovné: Vývoj politického systému (R. Tóth), Politické strany na Slovensku (R. F. Michelko), Ústava Slovenskej republiky a jej novelizácia (J. Chovanec), Ľudské práva na Slovensku (O. Srebala), Slovensko a hlavné trendy

vnútropolitického a zahraničnopolitického rozmeru (D. Kerný), Slovenské médiá (J. Darmono), Verejnoprávne a elektronické médiá (L. Štefko), Reinžiniering v STV (Š. Dlugolinský), Profesionálne novinárske organizácie a mediálna legislatíva (E. Zelenayová), Reforma verejnej správy (J. Králik), Obranná politika a integrácia Slovenskej republiky do NATO (B. Zimanová), Bezpečnostná situácia na Slovensku (M. Smolec), Správa o stave spravodajských služieb na Slovensku (S. Háber), Privatizácia na Slovensku (O. Balogh), Práva národnostných menšín, osobitne maďarskej národnostnej menšiny (V. Fábry), Rómska národnostná menšina (M. Klenko), Kultúra (A. Matušák), Školstvo a veda (M. Králik) a cirkvi (P. Mulík).

Kedže nie je možné podrobne posúdiť všetky kapitoly, sústreďme sa iba na niekoľko kapitol odborné blízky autorovi recenzie.

Kapitola **Vývoj politického systému v SR** od profesora R. Tótha má šesť strán, ale žiaden poznámkový aparát či inak uvedené zdroje. To je prvý a veľmi závažný nedostatok príspevku. Nie je tu možné uviesť všetky výhrady k príspevku, keďže ich je príliš veľa. Už prvá veta vyvoláva otázky. Profesor Tóth píše, že „*politický systém Slovenskej republiky si zachováva počas celých dvanásť rokov rovnaký charakter – ide o parlamentnú formu vlády*“ (s. 8). Otázka však je, či charakteristika politického systému sa vyčerpáva len formou vlády? Nepatrí do analýzy politického systému aj mnoho ďalších prvkov, napríklad Ústavný súd alebo prezident? Ak pripustíme takúto interpretáciu politického systému, tak nepochybne politický systém SR zaznamenal výrazné zmeny po páde komunizmu. V prvom rade došlo k osamostatneniu SR, potom vznikol úrad prezidenta (neskôr dokonca sme volili prezidenta priamou voľbou občanmi), vznikol Ústavný súd, a nedávno, okrem iného, aj vyššie územné celky.

Ani druhá veta príspevku nie je bez výhrad akceptovateľná. Prof. Tóth píše, že „*Dominancia parlamentu nad výkonnou mocou je*

preferovaná všetkými politickými stranami a tiež občanmi štátu.“ Nuž, nájdú sa aj politické strany, alebo aspoň politici, ktorí by zaviedli monarchiu (a nie je jasné, či majú na mysli ústavnú alebo neobmedzenú monarchiu). Podstatnejšie je, že nie všetci občania uprednostňujú dominanciu parlamentu nad výkonnou mocou. Podľa výskumu Mansfeldovej a Řehákovéj z roku 2001 slovenskí občania si prevažne myslia, že voľby sú najlepším spôsobom ako si vybrať vládu. Až 81,7 % si tak myslelo v roku 2001. Pre nás je dôležité si všimnúť, že si to nemyslia všetci. Inými slovami, a analogicky, možno platí, že väčšina občanov uprednostňuje dominanciu parlamentu nad výkonnou mocou, ale určite to nie sú všetci občania. Nech je to už akokoľvek, nevieme, na základe čoho dospel autor k svojmu – dôkazom nepodloženému a s najväčšou pravdepodobnosťou nepravdivému tvrdeniu. Celkom určite neplatí, vo svetle prezentovaného dôkazu, ani tretia autorova veta: „*Všetky spomenuté politické subjekty v nej vidia jediný variant demokratického systému vládnutia.*“

Autor ďalej píše: „*Výmeny ministrov však pokračovali aj v roku 2001, vždy po škandálnych odhaleniach nekalých organizačných praktík alebo totálnom zlyhaní člena vlády. Neustále ide predovšetkým o rezorty zdravotníctva, školstva, financií a utuľávané neporiadky v rezortoch hospodárstva, obrany a vnútra*“ (s. 8).

Nie je jasné, čo znamená výraz „nekalé organizačné praktiky.“ Podobne, „totálne zlyhanie“ asi nie je to isté ako podozrenie z korupcie. Autor píše, akoby výmeny ministrov nastávali každý rok v citovaných rezortoch, čo samozrejme nie je pravda. Vôbec nie je pravda, že „neustále ide“ o ministerstvo školstva a ministerstvo financií, keďže v obidvoch prípadoch išlo o politickú alebo stranickú výmenu ministrov, ktorí si neplnili určité stranické inštrukcie alebo, ako to bolo v prípade ministra školstva, kde došlo k stranickému rozkolu. Okrem toho k výmene ministra školstva došlo až v roku 2002.

Podstata dobrých vzťahov s eurointegrovanými zoskupeniami spočívala podľa autora v neochote slovenskej vlády sformulovať proslovenské postoje na rokovaniach o prístupových procesoch (s. 9). Ak je to tak, autor by mal uviesť príklady tej neochoty. Myslím si však, že jedna vec je ochota alebo neochota, druhá vec je reálna formulácia postojov, tretia vec je určenie čo znamená „proslovenskosť“ a nakoniec dôležitý je konečný výsledok rokovania. Autor tu naznačuje, akoby slovenská vláda (možno presnejšie hlavný vyjednávač) nemali žiaden názor, alebo sa ho báli prejaviť. To sú silné slová, ktorí by autor snád' mohol a mal dokázať.

Autor ďalej píše, že vzťahom Slovenska s krajinami Európskej únie úplne chýba sociálnoekonomický obsah (s. 9). Tak tu ide o úplný nezmysel. Väčšina zahraničného obchodu Slovenska prebieha predsa s krajinami EÚ.

Podobne neobstojí ďalšie autorove tvrdenie: „*Intenzívne návštevy slovenských politikov v krajinách euroatlantických štruktúr nevyriešili nijaký ekonomický či sociálny problém Slovenska, nevidieť ani úspech v rokovaniach o prístupových procesoch v spomenutých otázkach.*“ (s. 9).

Nie je jasné, ako a prečo by mali návštevy okamžite vyriešiť ekonomické a sociálne problémy Slovenska alebo iných krajín. Pokiaľ ide o druhú časť vety, tak zdá sa, že autor nepovažuje za úspech dobehnutie asi dvojročného oneskorenia v začatí rokovania. Je známe, že dnes má Slovensko uzavretých približne rovnaký počet kapitol ako Česko alebo Poľsko. To nie je úspech?

Autor považuje za jeden z najväčších neúspechov (dnes povieme prvej) vlády M. Dzurindu „*neudržanie pozitívnych vzťahov medzi krajinami „dunajskej trojky“: Rakúskom, Maďarskom a Slovenskom*“ (s. 9). Treba uviesť, že zhoršenie vzťahov s Maďarskom spôsobil nacionalizmus maďarského premiéra V. Orbána, ktorý sa stupňoval s blížiacimi sa parlamentnými voľbami v Maďarsku. Na vládnej úrovni zostali vzťahy s Rakúskom prevažne

dobré, ale bola to otázka Benešových dekrétov otvorená koalíčným partnerom v rakúskej vláde, FPÖ, ktorá skomplikovala vzťahy Rakúska so Slovenskom.

V prípade tzv. maďarského krajanského zákona vraj „*urputne mlčali aj slovenské médiá, neinformovali slovenskú verejnosť o existencii zákona a teda ani o jeho dôsledkoch.*“ (s. 9). Tak máme tu v tom lepšom prípade zlyhanie médií, v tom horšom možno aj sprisahanie médií. Vecne: médiá dost' informovali o maďarskom krajanskom zákone, stačí si pozrieť dobovú tlač. Nie je jasné, aké médiá autor sledoval, počúval či čítal, keď napíše takéto nepravdivé tvrdenie. Ak autor mal na mysli, že médiá „nevarovali“ o príprave zákona, tak je veľmi otázne, či je úlohou slovenských médií sledovať, akú legislatívu chystajú zahraničné parlamenty.

Vzťahy s ČR vraj vláda SR stabilizovala na „veľmi nízkej úrovni“, pričom tieto vzťahy „*majú najmä deklaratívny charakter, v ničom nepomáhajú občanom svojich štátov*“ (s. 9). Nuž, ak je dôkazom veľmi nízkej úrovni vzťahov možnosť pracovať v zahraničí bez pracovného povolenia, cestovanie do inej krajiny len s občianskym preukazom, pravidelné kultúrne výmeny, bezplatné vysielanie spravodajstva ČT v STV, atď., tak možno má autor pravdu. Otázka potom ale je, čo by bolo dôkazom veľmi vysokej úrovne vzťahov?

Pri hodnotení pôsobenia prezidenta autor používa výrazy, ktoré nie sú jasné pre nezainteresovaného pozorovateľa. Tvrdenia o prezidentovom hľadaní si svojho miesta v politickom systéme, ktoré sa zreteľne „*prejavilo v problémoch okolo rezortov hospodárstva, zdravotníctva a vnútra*“ (s. 10), sa dajú vykladať rôznorodo.

Spomínané postoje masmédií k prezidentovej osobe („*nevôľu masmédií spôsobilo...*“, „*v podstate zbytočná kauza zaujímala žurnalistov pomerne dlhú dobu*“, s. 10), spolu so skôr spomínanými vzťahmi politikov k médiám („*mediálne frflanie*“, s. 10) sú síce zaujímavé, ale autor si možno mal ujasniť, či sa chce

na malom priestore venovať aj vzťahom médií a politiky, alebo sa sústreďí na zmeny v politickom systéme.

Autor píše, že „*celý proces vzniku vyšších územných celkov prebehol bez záujmu vlády a prezidenta republiky, ba dokonca aj zahraničia.*“ (s. 11). Nie je jasné, prečo by sa malo zahraničie zaujímať o vznik vyšších územných celkov na Slovensku. Tiež nie je jasné, prečo by sa mal prezident nejak výraznejšie zaujímať o vznik vyšších územných celkov. Tvrdiť, že vláda sa vôbec nezaujímalala o proces vzniku vyšších územných celkov, je tiež príliš zjednodušujúca a teda nepresná formulácia.

Označiť vládnutie v danom období za „*absolutistické*“ (s. 12) len preto, že vládnuci politici údajne odmietali návrhy opozície na rokovania pri okrúhlym stole alebo inde, a vraj zásadne odmietali aj návrhy zákonov, ak boli predložené opozičnými poslancami, je nesmiernym devalvovaním obsahu výrazu absolutizmus. Prečo a o čom mali spolu rokovať? Hovoríť o pokračujúcej „*studenej vojne*“ medzi vládnu koaliciou a opozíciou (s. 12) je možné, ale analyticky nepresné. Veď existovali aj spoločné zákonodarné iniciatívy opozičných a koalíčných poslancov. Okrem toho je samozrejme vyššie uvedené tvrdenie o „*absolutistickom*“ vládnutí nepravdivé, lebo koalícia ponúkla opozícii kreslá predsedov parlamentných výborov. To, že HZDS odmietlo ponuku, nie je hlavný problém alebo vina vtedajšej koalície.

Autor tvrdí, že „*...vláda sa nesnažila zapojiť do vládnutia tretí sektor.*...“ (s. 13). Nie je jasné, prečo by sa o to vláda mala snažiť. Veď tretí sektor je práve preto „*tretí*“, lebo má iné úlohy ako vládnuť.

Niektoré výrazy, ako napríklad „*Dzurindovmu zoskupeniu*“ (s. 9), už spomínané „*mediálne frflanie*“ (s. 10), „*...ktoré už zrejme zhrdzaveli, aj keď nie sú zo železa*“ (s. 11), nesvedčia o konzistentnom akademickom štýle.

Niektoré vety alebo tvrdenia sa opakujú: tvrdenia o nízkej podpore prezidenta v prieskumoch verejnej mienky (s. 10 a 11), o nezá-

ujme prezidenta o vyššie územné celky (s. 11 a s. 12).

Druhý príspevok, **Politické strany na Slovensku** od zostavovateľa zborníka Mgr. R. Michelka, má 25 strán. Autor uvádza ako zdroje dennú tlač, vybrané týždenníky a internetovské stránky analyzovaných politických strán. Kapitola je v zásade zaujímavým príspevkom o dianí v hlavných alebo inak dôležitých politických stranách v roku 2001. Chýbajú PSNS a KSS, ale v prípade druhej menovanej strany málokto predpokladal v čase písania tejto kapitoly, že sa KSS dostane do parlamentu.

Niektoré odseky sú zbytočné (napríklad časť o problémoch s oslavami 10. výročia vzniku HZDS na s. 16), niekde si autor neustrážil chronológiu („*...ktorá sa mala konať.*“, s. 20, pričom ako vyplýva z ďalšieho textu, republiková rada danej strany sa naozaj konala v tom čase), niekde sú tvrdenia prinajmenšom kontroverzné (tvrdenie o volebnom systéme, ktorý diskriminuje slovenské obyvateľstvo na zmiešanom území, s. 21. Pravidlá sú totiž jednotné, a väčšinový systém takmer vždy „*diskriminuje*“ určitú skupinu voličov, alebo dokonca väčšinu voličov).

Označiť týždenník Plus 7 dní za provládny je jednoducho neznalosť vecí (s. 28). Pri rozpade SNS autor raz označuje za obeť aj všetkých, „*ktorí sa pokúšali prezentovať odlišný názor, než bol názor aktuálneho vedenia strany*“ (s. 28), ale o niečo ďalej odôvodňuje pozastavenie členstva (a neskôr vylúčenie) popredných členov strany z SNS a súčasne poslancov NR SR ako dôsledok ich „*sústavnej deštruktívnej činnosti*“ (s. 29).

Na záver sa pozriem na príspevky venované médiám. Prvý od J. Darma **Slovenské médiá**, druhý od L. Štefka **Verejnoprávne elektronické médiá**, tretí od Š. Dlugolinského **Reinžiniering v STV** a štvrtý od E. Zelenayovej **Profesné novinárske organizácie a mediálna legislatíva**.

Prvý príspevok začína niekoľkostranovou úvahou o globalizácii a médiách. Niektoré zdro-

je informácií nie sú uvedené – napríklad na strane 81 píše autor o počte korešpondentov a lobistov v Bruseli, ale nevieme, odkiaľ má tieto informácie. Prípadne sú ako zdroje uvedené „*dobové výskumy*“ NCMK resp. MIC (s. 87).

Niektoré tvrdenia sú, slušne povedané, nadenené. Napríklad tvrdenie o likvidácii TASR preto, že vraj má „*klúčový zástoj v informačnej suverinite štátu*“ (s. 99). TASR existovala aj koncom roku 2002. Podobne až komicky vyznieva tvrdenie o prehlbení šikanovania mediálnej reprezentácie slovenskej kultúry a umenia (s. 99). Názor z denníka Nový deň, blízkeho HZDS, sa používa ako relevantné odôvodnenie „*pravých*“ zámerov ministra alebo ministerstva kultúry (s. 100).

Autor píše o perzekúcii opozičnej tlače (s. 100), ale neuvádza ani jeden konkrétny príklad, okrem neposkytnutia dotácie Literárnemu týždenníku, pričom z finančných dôvodov neskôr zanikol („*nie opozičný*“ – pozn. autora) týždenník Kultúrny život, kým Literárny týždenník stále vychádza „*s finančným príspevkom MK SR*“, ako skromne uvádza v tiráži. Za zásahy do slobody novinárskeho povolania považuje bližšie nešpecifikované zákazy účasti novinárov na akciách politických strán (s. 100).

Druhý príspevok nemá závažnejšie nedostatky, snáď iba nie vždy uvedené zdroje informácií. Hoci je pravda, že verejnoprávne médiá neboli úplne depolitizované ani v roku 2001, je otázne, či je možné považovať napríklad vystúpenia predsedu vlády raz za mesiac v SRo za dôkaz „*politckej poplatnosti*“ SRo (s. 108). Prehnanosť tohto tvrdenia vystúpi o to viac, keď si čitateľ prečíta na nasledujúcej strane, že STV odmietla predsedovi vlády umožniť vystúpiť s prejavom na konci školského roka 2001. Inými slovami, určité tlaky a záujem vlády a jednotlivých politikov o pozitívnu a zvýšenú prezentáciu boli prítomné, ako to v texte zdokumentoval autor, ale nejaké rozsiahle a sústavné zneužívanie verejnoprávnych médií nenastalo.

Tretí príspevok tvrdí, že proti reinžinieringu v STV protestovali poslanci STV, odborná verejnosť, odborové organizácie STV, profesijné asociácie atď, keďže je pre STV „likvidačný“. (s. 110). Nuž, možno protestovali niektorí poslanci, niektorí odborníci, ale nie je pravda, že by sa proti reinžinieringu postavili takpovediac „všetci“. Nakoniec, autor v prvej vete píše, že ho schválila Rada STV, ktorá snáď vedela čo schvaľuje. To, že odborník na sociálne veci a poslanec NR SR si myslí, že „*reinžiniering je nedostatočný a nerešpektuje právne prostredie, v ktorom sa ním navrhované zmeny majú uskutočniť*“ (s. 110) je možno zaujímavé, ale dá sa považovať iba ak za názor jednej osoby. Príspevok inak nie je len o reinžinieringu, ale aj o činnosti Ministerstva kultúry a komerčných televíznych stanicách.

Štvrtý príspevok zarazí vloženým kompletným etickým kodexom SSN a vetou: „*Médiá priam otrocky spracovávali informácie jednostranne, v prospech strán vládnej koalície a v neprospech opozičných strán*“ (s. 124). Po prečítaní takejto vety mám ako občan pozorne sledujúci mediálne a politické dianie na Slovensku v roku 2001 pocit, že som žil niekde úplne inde.

Knihá prešla jazykovou úpravou, a preto prekvapujú občasnú, ale zásadnú gramatickú a pravopisnú chybu, vrátane vyslovených „hrúbok“.

Zborník treba brať ako alternatívny, ale dosť zavádzajúci pohľad na dianie na Slovensku. Svedčia o tom vyššie uvedené príklady. Niekedy totiž stačí jedna úplne nezmyselná a očividne nepravdivá veta, aby spochybnila celý text. Ak by boli príspevky napísané na profesionálnejšej úrovni, mohol by zborník byť vhodným doplnkom alebo dokonca konkurentom už dlhšie vychádzajúcej súhrnnej správy z dielne IVO. To by si vyžadovalo vymeniť niektorých autorov, lepšie redakčne upraviť jednotlivé príspevky, a doplniť nové kapitoly. Pravda, ľudské a finančné zdroje dostupné pre editorov zborníka IVO a editora(ov) zborníka

Maticie slovenskej sú podľa existujúcich informácií alebo skôr náznakov veľmi nevyrovnané v neprospech zborníka Maticie slovenskej.

Zborník je užitočný, ale len pre zainteresovaných, ktorí vedia rozlíšiť pravdy, polopravdy, zavádzajúce tvrdenia a „omyly“. Zborník prináša niektoré zaujímavé pohľady a informácie. Zborník určite **nie je vhodný ako jediný zdroj** informácií a názorov pre širšiu verejnosť alebo pre historikov, prípadne pre zahraničných politológov. Pravda, ani zborník IVO, ktorý vychádza už niekoľko rokov, nie je dokonalý, ako som to napísal v inej recenzii (*Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, in: *Politologický časopis*, č. 2/2001, s. 190–194). Ideálne by bolo, keby jednotlivé kapitoly v jednom alebo druhom zborníku písali skutočne najlepší odborníci v danom odbore. Táto jednoduchá podmienka kvality nie je úplne splnená ani v jednom ani v druhom zborníku. Výber odborníkov a pseudoodborníkov na Slovensku prebieha asi systémom, kto koho pozná, prípadne kto sa začne vydávať v médiách za nejakého odborníka. Upozorňujem, že netvrdím, že sa to týka všetkých autorov.

Najúspornejšie a možno najlepšie by však bolo, keby vychádzal jeden kvalitný zborník, ktorý by bol oponovaný tou druhou skupinou autorov. V prípade nesúhlasu by ich pripomienky boli uvedené za každou kapitolou. Samozrejme, v súčasnosti prevažne výrazne odlišná kvalitatívna úroveň autorského kolektívu recenzovanej publikácie a príliš osobné, a politikou poznačené vzťahy na Slovensku neumožňujú takéto kompromisné riešenie. Počkajme si preto na prípadné pokračovanie tohto zborníka a potom uvidíme, či išlo len o chyby prvotiny, alebo o zásadnejší problém s profesionalitou niektorých autorov.

Andrej Školka